

درس چهارم: کدام تصویر از جهان؟

خلاصه مطالب درس چهارم

✓ اتفاق، به طور کلی مقابل اصل علیت است.

✓ کسانی مانند دموکریتوس، داروینیست‌ها، طرفداران مهبانگ (بیگ بنگ) و ... اصل علیت را به چالش کشیده و قایل به صدفه و اتفاق شده‌اند.

✓ یکی از اقدامات مؤثر و مهم فیلسوفان، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آن‌ها بوده است.

✓ معانی اتفاق:

۱- بین علت و معلول رابطهٔ ختمیت وجود ندارد (قابل قبول نیست).

۲- سنخیتی میان علت و معلول وجود ندارد (قابل قبول نیست).

۳- نبودن هدف و غایت خاص در حرکات و نظم جهان (پیش‌بینی کامل از کسی ساخته است که از کل اطلاعات برخوردار باشد)

۴- رخ دادن حادثهٔ پیش‌بینی نشده (می‌تواند صحیح باشد)

لوازم علیت در جهان

لازمه و نتیجهٔ اصل

۱- ارتباط و پیوستگی

۲- تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی

۳- نظم و قانونمندی میان پدیده‌ها

اصل

۱. اصل علیت

۲. اصل وجوب بخشی علت به معلول

۳. اصل سنخیت میان علت و معلول

✓ برای این که بدانیم هر علتی چه معلول خاصی دارد، باید از تجربه کمک بگیریم.

✓ با قبول اصل سنخیت است که می‌توان برای نظم دقیق جهان پشتوانهٔ عقلی قائل شد و دانشمندان با تکیه بر همین اصل،

تحقیقات علمی خود را پیگیری می‌کنند (اصل یکنواختی طبیعت).

● نکته: مفاد اصل علیّت این است که ماهیّت یعنی همان ذات ممکن الوجود در وجودش نیازمند علت است. بر خلاف نظر برخی مارکسیست‌ها که مفاد اصل علیّت را به درستی در نیافته‌اند، اصل علیّت به این معنی نیست که هر چیزی یا هر موجود علّتی دارد.

● نکته: صدفه، accidence، تصادف، اتفاق، chance (شانس)، بخت و ... مقابل اصل علیّت و امری نامعقول و باطل است. علت محض بودن و نیاز به علت نداشتن، به معنای صدفه و اتفاق نیست.

@ نمونه سوالات

@ گزاره‌های زیر را با واژه صحیح و غلط مشخص کنید:

- ۱- علیت از کلماتی است که در گفت و گوهای روزمره همه اقوام و ملل کاربرد دارد.
- ۲- همه اقوام و ملل در گفت و گوهای روزمره، برخی امور را اتفاقی و تصادفی می‌شمارند.
- ۳- هیچ یک از فیلسوفان جهان از واژه اتفاق استفاده نکرده‌اند.
- ۴- به عقیده هراکلیتوس، معتقد بود که ماده اولیه تشکیل دهنده جهان، اتم‌ها و ذرات ریز تجزیه ناپذیر و غیر قابل تقسیم هستند.
- ۵- به نظر دموکریتوس برخورد اتفاقی ذرات ریز تجزیه ناپذیر و غیر قابل تقسیم سرگردان سبب پیدایش عناصر و اشیاء فعلی در جهان شده است.
- ۶- شکل دیگری از اتفاق که در دوره‌های اخیر مطرح شده، در گفته‌های برخی دانشمندان زیست‌شناس از جمله داروین، آمده است.
- ۷- به نظر داروین فقط آن دسته از جانداران که تغییرات اندامی شان " اتفاقاً " سازگار با محیط بوده است، به حیات خود ادامه داده و رشد کرده‌اند و اگر در این میان تکاملی رخ داده، اتفاقی بوده است.
- ۸- به نظر داروین جانداران بی شماری در جهان به علت سازگاری اندام‌ها و اعضای بدنشان با محیط زندگی، از بین رفته‌اند.
- ۹- امروزه برخی از دانشمندان می‌گویند که جهان کنونی ما، یعنی این میلیاردها کهکشان، با یک انفجار بزرگ بیگ بنگ آغاز شده و به تدریج گسترش یافته است.
- ۱۰- دیدگاه برخی از دانشمندان درباره انفجار بزرگ بیگ بنگ، مفهوم اتفاق را تداعی می‌کند.
- ۱۱- برخی اتفاق را عامل موفقیت یا عدم موفقیت می‌دانند و معتقدند که اتفاق برخی از افراد بیشتر و شانس بعضی دیگر کمتر است.
- ۱۲- فارابی در الهیات شفا مهم‌ترین کتاب فلسفی خود، تلاش کرده است نظر مردم را در مورد مفهوم شانس و اتفاق که تصحیح نماید.

- ۱۳- یکی از اقدامات مؤثر و مهم فیلسوفان، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آنها بوده است.
- ۱۴- فارابی دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آن را از وظایف فیلسوفان می‌شمارد.
- ۱۵- پذیرش اصل سنخیت زمینه ساز نگاهی ویژه به جهان و اشیاء پیرامونی است.
- ۱۶- با قبول اصل سنخیت است که هر حادثه علتی دارد، به ارتباط اجزای جهان با یکدیگر و پیوستگی شان پی می‌بریم و با مواجهه با هر پدیده‌ای در پی کشف منشأ و عامل پیدایش آن برمی‌آییم.
- ۱۷- اصل وجوب بخشی علت به معلول جهان را تابع رابطه‌ای ضروری و حتمی نشان می‌دهد.
- ۱۸- اگر علت با تمام حقیقت خود تحقق یابد، یقین پیدامی کنیم که تحقق معلول نیز ضروری و حتمی می‌شود و وجوب وجود پیدا می‌کند
- ۱۹- یک باغبان بر اساس اصل علیت بذر می‌کارد و آن را آبیاری می‌کند.
- ۲۰- علت چیزی است که وجود معلول متوقف بر آن است و تا آن نباشد، معلول هم پدید نمی‌آید؛ یعنی، در وجود خود بداند نیازمند است.
- ۲۱- اصل وجوب بخشی نظم خاصی در جهان برقرار می‌کند و به ما می‌فهماند که هر چیزی اصل نمی‌تواند منشأ هر چیزی شود و هر چیزی از هر چیزی پدید نمی‌آید..
- ۲۲- اصل علیت، علت‌های خاص معلول‌های خاص دارند و هر معلولی نیز از علت خاص خود سرچشمه می‌گیرد..
- ۲۳- معنای سوم اتفاق این است که میان علت و معلول آن رابطه حتمیت وجود ندارد.
- ۲۴- معنای دوم اتفاق این است که ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید.
- ۲۵- معنای سوم اتفاق، نبودن غایت و هدف خاص در حرکات و نظم جهان است.
- ۲۶- نظم و قانونمندی میان پدیده‌ها در جهان ناشی از اصل وجوب بخشی علت به معلول است.
- ۲۷- برخی فیلسوفان اتفاق به معنای اول را انکار می‌کنند و می‌گویند هر معلولی به علت نیاز دارد و نمی‌تواند بدون علت موجود شود.
- ۲۸- تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی، از اصل وجوب (ضرورت) بخشی علت به معلول استنتاج می‌شود. (هماهنگ کشوری ۸۷)
- ۲۹- اتفاق به معنای دوم از نظر بسیاری از فلاسفه، از جمله ابن سینا و ملاصدرا و علامه طباطبایی و برخی فیلسوفان اروپایی، امکان پذیر نیست.
- ۳۰- فیلسوفی یافت نمی‌شود که به طور صریح و روشن با معنای اول اتفاق با این بیان که میان علت و معلول آن رابطه حتمیت وجود دارد، موافق باشد.

۳۱- از نظر بسیاری از فلاسفه، از جمله ابن سینا و ملاصدرا و علامه طباطبایی و برخی فیلسوفان اروپایی: اگر کسی به طور جدی و دقیق اصل سنخیت میان علت و معلول را به طور جدی و دقیق انکار کند و پدید آمدن هر چیزی از هر چیزی را ممکن بداند، به هیچ کاری اقدام نخواهد کرد.

۳۲- برخی از مردم که از تمام اجزای یک علت آگاه نیستند، گاهی فکرمی کنند که در برخی موارد، در عین وجود علت، معلول پدید نمی آید.

۳۳- به مجموعه چند عامل است که روی هم، علت پدید آمدن آن معلول اند، علت ناقصه می گویند.

۳۴- به هر یک از عوامل که روی هم علت پدید آمدن یک معلول را تشکیل می دهند، علت ناقصه می گویند.

۳۵- انکار اصل علیت، بی اعتباری همه علوم و پذیرش هرج و مرج در جهان را به دنبال دارد.

۳۶- اثبات یا نفی اتفاق به معنای سوم و نبودن غایت و هدف خاص در حرکات و نظم جهان نیازمند دقت و تأمل بیشتر است.

۳۷- آن دسته از فلاسفه که برای مجموعه هستی یک علت حقیقی قائل اند، اتفاق به معنای نبودن هدف خاص در حرکات و نظم جهان را انکار می کنند.

۳۸- آن دسته از فلاسفه که علاوه بر لوازم اصل علیت به علل العلیل معتقدند اتفاق به معنای نبودن غایت در جهان معتقد نیستند.

۳۹- آن دسته از فیلسوفان که معمولاً به علل العلیل معتقد نیستند، غایتمندی زنجیره حوادث را انکار می کنند.

۴۰- به نظر فلاسفه معتقد به علل العلیل، هر فرایند طبیعی و هر سیر تحولی در طبیعت، هدف خاصی را تعقیب می کند.

۴۱- معنای چهارم اتفاق که بی ارتباط با اصل علیت نیست، رخ دادن حادثه پیش بینی شده است.

۴۲- آن دسته از فیلسوفان که معمولاً به علل العلیل معتقد نیستند، وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می آورند که از پیش تعیین و پیش بینی شده است.

۴۳- علت ناقصه شرط لازم، اما ناکافی برای وجود معلول است. (نهایی / دی ماه ۹۷)

۴۴- تخلف ناپذیری نظام هستی نتیجه اصل علیت است. (نهایی / دی ماه ۹۸)

@جواب ها: ۱- غ ۲- ص ۳- غ ۴- غ ۵- ص ۶- ص ۷- ص ۸- غ ۹- ص ۱۰- ص ۱۱- غ ۱۲- غ ۱۳- ص ۱۴- غ

۱۵- غ ۱۶- غ ۱۷- ص ۱۸- ص ۱۹- غ ۲۰- ص ۲۱- غ ۲۲- غ ۲۳- غ ۲۴- ص ۲۵- ص ۲۶- غ ۲۷- غ ۲۸- ص ۲۹- ص

۳۰- غ ۳۱- ص ۳۲- ص ۳۳- غ ۳۴- ص ۳۵- غ ۳۶- ص ۳۷- ص ۳۸- ص ۳۹- ص ۴۰- ص ۴۱- غ ۴۲- غ ۴۳- ص ۴۴- غ

@ جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید:

۴۵- به نظر دموکریتوس، ماده اولیه تشکیل دهنده جهان، ..... و ذرات ریز تجزیه ناپذیر و غیر قابل تقسیم هستند که پراکنده در فضای ..... هستند.

۴۶- به نظر .....، برخورد اتفاقی ..... سبب پیدایش عناصر و اشیاء فعلی در جهان شده است.

۴۷- به عقیده ..... فقط آن دسته از جانداران که تغییرات اندامی شان، ..... سازگار با محیط بوده است؛ حیات خود ادامه داده و رشد کرده اند و اگر در این میان تکاملی رخ داده، ..... بوده است.

۴۸- امروزه، برخی از دانشمندان می گویند که جهان کنونی ما، یعنی این میلیاردها کهکشان، بایک انفجار بزرگ ..... آغاز شده و به تدریج گسترش یافته است..

۴۹- ابن سینا در الهیات شفا مهمترین کتاب فلسفی خود، تلاشی کرده است نظر مردم را در مورد مفهوم ..... و ..... که تصحیح نماید.

۵۰- لوازم و فروع اصل علت، عبارت است از ..... و ..... هماهنگ کشوری ۸۷

۵۱- پذیرش اصل " ..... " زمینه ساز نگاهی ویژه به جهان و اشیاء پیرامونی است.

۵۲- با قبول این حقیقت که هر حادثه علتی دارد، به ... اجزای جهان باینکدیگرو ..... پی می بریم.

۵۳- اصل ..... جهان را تابع رابطه ای ضروری و حتمی نشان می دهد

۵۴- « اصل ..... » به مامی فهماند که هر چیزی نمی تواند منشأ هر چیزی شود و هر چیزی از هر چیزی پدید نمی آید.

۵۵- اصل ..... علت های خاص معلول های خاص دارند و هر معلولی نیز از علت خاص خود سرچشمه می گیرد.

۵۶- نظم و قانونمندی میان پدیده ها در جهان نتیجه و ثمره اصل ..... میان علت و معلول است.

۵۷- تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی از اصل ..... استنتاج می شود.

۵۸- به مجموعه چند عامل است که روی هم، علت پدید آمدن آن معلول اند، علت ..... می گویند.

۵۹- به هریک از عوامل که روی هم علت پدید آمدن یک معلول را تشکیل می دهند، ..... می گویند.

۶۰- معنای اول اتفاق این است که میان علت و معلول آن ..... وجود ندارد.

۶۱- معنای دوم اتفاق این است که ..... میان علت و معلول وجود ندارد و معنای سوم اتفاق، بدین معنا که این حرکات و نظام ها

به سمت ..... معینی به پیش نمی روند.

۶۲- اتفاق به..... به..... بسیاری از فلاسفه، از جمله ابن سینا و ملاصدرا و علامه طباطبایی و برخی فیلسوفان اروپایی، امکان پذیر نیست.

۶۳- انکار ..... به..... بی اعتباری همه علوم و پذیرش هرج و مرج در جهان را به دنبال دارد.

۶۴- اثبات یا نفی اتفاق..... به..... به نیازمند دقت و تأمل بیشتر است

۶۵- نفی اصل علیت = قبول ..... ونفی ..... هماهنگ کشوری ۸۷

۶۶- نویسنده کتاب (الهیات) شفا..... است. (نهایی شهریور ۹۸)

@ جواب ها: ۴۵- (انهم ها / غیرمتناهی) ۴۶- (دموکریتوس / ذرات سرگردان) ۴۷- (داروین / اتفاقا / اتفاقی) ۴۸- (بیگ بنگ)

۴۹- (اتفاق / شانس) ۵۰- (سنخیت میان علت و معلول / وجوب بخشی علت به معلول) ۵۱- (علیت) ۵۲- (ارتباط / پیوستگی شان)

۵۳- (وجوب بخشی علت به معلول) ۵۴- (سنخیت میان علت و معلول) ۵۵- (سنخیت میان علت و معلول) ۵۶- (سنخیت)

۵۷- (وجوب بخشی علت به معلول) ۵۸- (علت تامه) ۵۹- (علت ناقصه) ۶۰- (رابطه حتمیت) ۶۱- (سنخیتی / غایت و هدف)

۶۲- (معنای دوم) ۶۳- (اصل سنخیت) ۶۴- (معنای سوم) ۶۵- (اتفاق / انظم) ۶۶- (ابن سینا)

@ گزینه صحیح را انتخاب کنید:

۶۷- نتیجه «اصل علیت» و «اصل سنخیت» و «اصل ضرورت علی و معلول» به ترتیب چیست؟

۱) نظام معین هستی - تخلف ناپذیری - ارتباط و پیوستگی

۲) ارتباط و پیوستگی موجودات جهان - نظام معین هستی - تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی

۳) تخلف ناپذیری - نظام معین هستی - ارتباط و پیوستگی

۴) نظام معین هستی - ارتباط و پیوستگی موجودات جهان - تخلف ناپذیری و حتمیت نظام هستی

۶۸- اشتراک علت تامه و ناقصه در چیست؟

۱) از عدم آنها غیرمعلول ضروری می شود. ۲) از وجود آنها، معلول ضروری می شود.

۳) از عدم آنها عدم معلول ضروری می شود. ۴) از وجود آنها معلول ضروری صادر می شود.

۶۹- هریک از قضایای زیر به ترتیب با کدام معنی از معانی اتفاق هماهنگی و تطابق دارد؟

"همه عوامل پیدایش باران موجود باشند، اما باران نیارد. - حرارت سبب یخ بستن آب شود. - آفتاب سبب تاریکی شود."

۱) میان علت و معلول رابطه حتمیت وجود ندارد. - ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید. - نبودن غایت و هدف خاص در جهان

۲) رخ دادن حادثه پیش بینی نشده است. - ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید. - نبودن غایت و هدف خاص در جهان

۳) رخ دادن حادثه پیش بینی نشده است. - نبودن غایت و هدف خاص در جهان - ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید.

۴) میان علت و معلول رابطه حتمیت وجود ندارد - ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید - ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید.

۷۰- کدام گزینه در مورد دلایل انکار کسانی که معنای دوم اتفاق ولوازم آن قبول ندارند درست نیست؟

- (۱) چنین فردی نمی تواند نظم و هماهنگی موجود در طبیعت را تبیین کند و دلیل آن را به دست آورد.
(۲) اگر کسی به طور جدی و دقیق اصل سنخیت میان علت و معلول را به طور جدی و دقیق انکار کند، به هیچ کاری اقدام نخواهد کرد.
(۳) چنین فردی پدید آمدن هر چیزی از هر چیزی را ممکن نمی داند،
(۴) او حتی نمی تواند دانشمندان را به کشف علل پدیده ها دعوت کند.
۷۱- اگر کسی معتقد به معنای دوم اتفاق باشد نمی توان گفت:
(۱) به طور جدی و دقیق اصل سنخیت میان علت و معلول را انکار نمی کند.
(۲) پدید آمدن هر چیزی از هر چیزی را ممکن می داند، و به هیچ کاری اقدام نمی کند.
(۳) چنین فردی نمی تواند نظم و هماهنگی موجود در طبیعت را تبیین کند و دلیل آن را به دست آورد..
(۴) او حتی نمی تواند دانشمندان را به کشف علل پدیده ها دعوت کند.
- @ جواب تست ها: ۶۷- گزینه ۲   ۶۸- گزینه ۳   ۶۹- گزینه ۴   ۷۰- گزینه ۳   ۷۱- گزینه ۱

۷۲- سوالات کشف ارتباط:

الف: سوالات

ب: پاسخ ها

۱- شکل دیگری از اتفاق

الف) اول

۲- انکار اتفاق به آن معنا در نظر همه فیلسوفان

ب) گفته های برخی دانشمندان زیست

ج) دوم

@ جواب ها: (۱) ب   (۲) الف

۷۳- هر یک از گزینه های سمت راست با یکی از گزینه های سمت چپ مناسبت دارد. آنها را در کنار هم بنویسید (یک مورد در سمت چپ اضافی است)

الف) از فیلسوفان یونان باستان معتقد به نظریه اتفاق

۱- اتفاق

ب) نویسنده کتاب الهیات شفا.

۲- اصل علیت

ج) پذیرش آن زمینه ساز نگاهی ویژه به جهان و اشیاء پیرامونی است.

۳- اصل وجوب بخشی

د) قبول اصل علیت بانفی آن هماهنگی دارد..

۴- اصل سنخیت

و) بیانگر نظم و قانونمندی میان پدیده ها.

۵- دموکریتوس

ه) بیانگر تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی.

۶- ابن سینا

ی) از دانشمندان زیست شناس معتقد به نظریه اتفاق.

۷- کانت

۸- داروین

@جواب ها: الف) ۵ ب) ۶ ج) ۲ د) ۱ و) ۴ ه) ۳ ی) ۸

@به سوالات ذیل جواب کوتاه دهید:

۷۴- کدام فیلسوف یونان باستان از واژه اتفاق استفاده کرده بود؟

دموکریتوس

۷۵- کدام فیلسوف، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آنها را از وظایف فیلسوفان می شمارد؟

ابن سینا

۷۶- ابن سینا در کتاب الهیات شفا در صدد بود نظر مردم را در مورد کدام مفاهیم تصحیح نماید؟

شانس و اتفاق

۷۷- دو اصل از لوازم و فروع اصل علت را فقط نام ببرید؟

۱- اصل سنخیت میان علت و معلول. ۲- اصل وجوب بخشی علت به معلول

۷۸- عبارات ذیل با کدام اصول یا موارد خاص مطابقت و هماهنگی دارد؟

۱- اگر علت با تمام حقیقت خود تحقق یافت، یقین پیدا می کنیم که تحقق معلول نیز ضروری و حتمی می شود و وجوب وجود پیدا

می کند. ← اصل..... (وجوب بخشی علت به معلول)

۲- نظم خاصی در جهان برقرار می کند و به ما می فهماند که هر چیزی نمی تواند منشأ هر چیزی شود و هر چیزی از هر چیزی

پدید نمی آید. ← اصل..... (سنخیت میان علت و معلول)

۳- قبول اصل علت بانفی آن موضوع هماهنگی دارد ← اصل..... (اتفاق)

۴- هر معلولی نیز از علت خاص خود سرچشمه می گیرد. ← اصل..... (سنخیت)

۵- نتیجه انکار اصل سنخیت در جهان ← ..... (بی اعتباری همه علوم و پذیرش هرج و مرج در جهان را به

دنبال دارد.)

۷۹- چرا برخی از مردم می پندارند، میان علت و معلول، رابطه ضروری وجود ندارد؟

زیرا برخی از مردم که از تمام اجزای یک علت آگاه نیستند.

۸۰- عقیده آن دسته از فلاسفه که معمولاً به علل معتقد نیستند، در مورد غایت جهان رایان کنید.

غایت‌مندی زنجیرهٔ حوادث را انکار می‌کنند و وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می‌آورند که از پیش تعیین و پیش بینی نشده است.

۸۱- کدام دسته از فیلسوفان معتقدند که هر فرایند طبیعی و هر سیر تحولی در طبیعت، هدف خاصی را تعقیب

می‌کند؟ فلاسفه که علاوه بر لوازم اصل علیت، به علل المعتمدند و برای مجموعهٔ هستی یک علت حقیقی قائل اند.

۸۲- کدام دسته از فیلسوفان غایت‌مندی زنجیرهٔ حوادث را انکار می‌کنند؟

فلاسفه ای که معمولاً به علل معتقد نیستند و وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می‌آورند که از پیش تعیین و پیش بینی نشده است.

۸۳- از اصل وجوب (ضرورت) علی و معلولی چه نتیجه‌ای گرفته می‌شود؟ (نهایی خرداد ۹۸)

تخلّف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی

* پاسخ کامل و تشریحی دهید:

۸۴- کدام یک از فیلسوفان یونان باستان از واژهٔ، اتفاق استفاده کرده و عقیده او را در این باره بنویسید.

دموکریتوس، معتقد بود که مادهٔ اولیهٔ تشکیل دهندهٔ جهان، اتم‌ها و ذرات ریز تجزیه ناپذیر و غیر قابل تقسیمی هستند که در فضای غیرمتناهی پراکنده بوده و به شکلی سرگردان حرکت می‌کرده‌اند، برخورد اتفاقی این ذرات سرگردان سبب پیدایش عناصر و اشیاء فعلی در جهان شده است.

۸۵- به نظر برخی دانشمندان زیست شناس، از جمله داروین چرا بیشتر جانداران از بین رفته‌اند؟

به علت ناسازگاری اندام‌ها و اعضای بدنشان با محیط زندگی، از بین رفته‌اند.

۸۶- به نظر برخی دانشمندان زیست شناس، از جمله داروین کدام دسته از جانداران توانستند به حیات

خود ادامه داده و رشد کنند؟

فقط آن دسته از جانداران که تغییرات اندامی شان اتفاقاً سازگار با محیط بوده است.

۸۷- نظریه برخی دانشمندان زیست شناس واز جمله داروین در مورد پیدایش موجودات براساس اتفاق را توضیح دهید؟

آنان می گویند: از ابتدای پیدایش موجود زنده بر روی زمین ۳/۵، میلیارد سال می گذرد. طی این سال ها جانداران بیشماری پدید آمده اند اما بیشتر آنها، به علت ناسازگاری اندام ها و اعضای بدنشان با محیط زندگی، از بین رفته اند فقط آن دسته از جانداران که تغییرات اندامی شان اتفاقاً سازگار با محیط بوده است؛ به حیات خود ادامه داده و رشد کرده اند و اگر در این میان تکاملی رخ داده، اتفاقی بوده است.

۸۸- یکی از اقدامات مؤثر و مهم فیلسوفان، در مورد مفاهیم عامیانه چه بوده است؟

یکی از اقدامات مؤثر و مهم فیلسوفان، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آنها بوده است.

۸۹- کدام فیلسوف، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آنها را از وظایف فیلسوفان شمرده

و در کتاب الهیات شفا خویش در مورد چه مفاهیمی سخن گفته است؟

ابن سینا، هم درباره اتفاق و هم درباره شانس سخن گفته و تلاش کرده است نظر مردم را در مورد این مفاهیم تصحیح نماید.

۹۰- فرق اصل علیت و اصل سنخیت را در یک الی دو سطر به طور مختصر توضیح دهید. (هماهنگ کشوری ۸۷)

اصل علیت ارتباط و پیوستگی موجودات جهان را بیان می کند؛ اصل سنخیت نیز نظم و قانونمندی میان پدیده ها آشکار می سازد.

۹۱- به ترتیب بگویی از سه اصل علیت، اصل وجوب بخشی علیت به معلول و اصل سنخیت علیت و معلول چه

نتایج حاصل می شود؟

ارتباط و پیوستگی - تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی - نظم و قانونمندی میان پدیده ها.

۹۲- اصطلاحات زیر را تعریف کنید:

الف) اصل سنخیت علیت و معلول (ب) علیت ناقصه (ج) علیت تامه (نهایی شهریور و دی ماه ۹۸) د) اصل وجوب علی بخشی به علیت و معلول:

الف- طبق این اصل علتهای خاص معلولهای خاص دارند و هر معلولی نیز از علت خاص خود سرچشمه می گیرد.

ب- در آنجا که معلول ناشی از مجموعه چند عامل است که روی هم، علت پدید آمدن آن معلول اند، هر یک از عوامل را علت

ناقصه می گویند.

ج- مجموعه عواملی که روی هم، علت پدید آمدن آن معلول اند را علت تامه می گویند.

د- اگر علت با تمام حقیقت خود تحقق یافت، یقین پیدامی کنیم که تحقق معلول نیز ضروری و حتمی می شود و وجوب وجود پیدا می کند.

۹۳- معانی اتفاق را با ذکر مثالی توضیح دهید؟

۱- **معنای اول** اتفاق این است که میان علت و معلول آن رابطه حتمیت وجود ندارد. چه بسا یک علت موجود شود اما معلول آن

پدید نیاید؛ مثلاً همه عوامل پیدایش باران موجود باشند، اما باران نبارد و چه بسا یک معلول بدون وجود علت پیدا شود، مثلاً

بدون وجود ابر و مانند آن، خود به خود باران بیارد. ۲- **معنای دوم** اتفاق این است که ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید

آید؛ مثلاً حرارت سبب یخ بستن آب و آفتاب سبب تاریکی شود؛ یعنی سنخیتی میان علت و معلول وجود ندارد. ۳- **معنای سوم**

اتفاق، نبودن غایت و هدف خاص در حرکات و نظم جهان است؛ بدین معنا که این حرکات و نظام ها به سمت غایت و هدف معینی به

پیش نمی روند. ۴- **معنای چهارم** اتفاق که بی ارتباط با اصل علت نیست، رخ دادن حادثه پیش بینی نشده است؛ مثلاً، شخصی

برای خرید روزانه به سمت بازار حرکت می کند اما در بین راه دوست خود را می بیند و از دیدن او خوشحال می شود. این شخص وقتی

به منزل بازمی گردد، به اعضای خانواده اش می گوید: من امروز اتفاقی دوستم را دیدم و با او درباره فلان موضوع گفت و گو کردم.

۹۴- چرا برخی از فیلسوفان اسلامی این معنی از اتفاق که "ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید

و سنخیتی میان علت و معلول وجود ندارد" را انکار کرده اند؟

زیرا آنان می گویند اگر کسی به طور جدی و دقیق اصل سنخیت میان علت و معلول را به طور جدی و دقیق انکار کند و پدید آمدن

هر چیزی از هر چیزی را ممکن بدانند، به هیچ کاری اقدام نخواهد کرد؛ مثلاً نمی تواند برای رفع عطش آب بیاشامد؛ زیرا میان آب و رفع

عطش رابطه ای مشاهده نمی کند علاوه بر این، چنین فردی نمی تواند نظم و هماهنگی موجود در طبیعت را تبیین کند و دلیل آن را

به دست آورد. او حتی نمی تواند دانشمندان را به کشف علل پدیده ها دعوت کند. انکار اصل سنخیت، بی اعتباری همه علوم و پذیرش

هرج و مرج در جهان را به دنبال دارد.

۹۵- یکی از معانی اتفاق این است که میان علت و معلول آن رابطه حتمیت وجود ندارد این بیان را نقد کنید.

فیلسوفی یافت نمی شود که به طور صریح و روشن با این معنای اول موافق باشد. همه فیلسوفان چنین اتفاقی را انکار می کنند و

می گویند هر معلولی به علت نیاز دارد و نمی تواند بدون علت موجود شود. برخی از مردم که از تمام اجزای یک علت آگاه نیستند، گاهی

فکر می کنند که در برخی موارد، در عین وجود علت، معلول پدید نمی آید و بر این اساس، می پندارند، میان علت و معلول، رابطه ضروری

وجود ندارد.

۹۶- به عقیده فیلسوفان اسلامی، پذیرش این معنی اتفاق که ممکن است از هر علتی هر معلولی پدید آید، چه آثار و پیامدهایی به همراه خواهد داشت؟

هر کس به این معنی معتقد باشد، به هیچ کاری اقدام نخواهد کرد؛ علاوه بر این، چنین فردی نمی تواند نظم و هماهنگی موجود در طبیعت را تبیین کند و دلیل آن را به دست آورد. او حتی نمی تواند دانشمندان را به کشف علل پدیده هادعوت کند. و بالاخره انکار اصل سنجیت، بی اعتباری همه علوم و پذیرش هرج و مرج در جهان را به دنبال دارد.

۹۷- در پاسخ این سوال که آیا جهت گیری تحولات روی زمین از همان ابتدا به سمت پیدایش انسان بوده است یا این که این تحولات، به طور اتفاقی منجر به پیدایش انسان شده اند، فلاسفه به چند دسته تقسیم شده اند و عقیده هر یک را بیان کنید؟

در پاسخ به این سؤال، فلاسفه به دو دسته تقسیم شده اند: یک دسته از فلاسفه که علاوه بر لوازم، "اصل علیت" به "عله العلل" معتقدند و برای مجموعه هستی آن علت حقیقی قائل اند، می گویند هر فرایند طبیعی و هر سیر تحولی در طبیعت، هدف خاصی را تعقیب می کند و سرمنزلی تعیین شده دارد؛ گرچه انسان ها به علت محدودیت های علمی نتوانند همه این اهداف را کشف کنند. دسته دیگر از فیلسوفان که معمولاً به "عله العلل" معتقد نیستند، غایت مندی زنجیره حوادث را انکار می کنند و وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می آورند که از پیش تعیین و پیش بینی نشده است.

۹۸- عقیده آن دسته از فلاسفه که علاوه بر لوازم اصل علیت، به "عله العلل" معتقدند و برای مجموعه هستی یک

علت حقیقی قائل اند، را در مورد غایت جهان توضیح دهید؟ یک دسته از فلاسفه که علاوه بر لوازم، "اصل علیت" به "عله

العلل" معتقدند و برای مجموعه هستی آن علت حقیقی قائل اند، می گویند هر فرایند طبیعی و هر سیر تحولی در طبیعت، هدف خاصی را تعقیب می کند و سرمنزلی تعیین شده دارد؛ گرچه انسان ها به علت محدودیت های علمی نتوانند همه این اهداف را کشف کنند.

۹۹- عقیده آن دسته از فلاسفه که معمولاً به "عله العلل" معتقد نیستند، در مورد غایت جهان را بیان کنید؟

غایت مندی زنجیره حوادث را انکار می کنند و وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می آورند که از پیش تعیین و پیش بینی نشده است.

۱۰۰- کدام دسته از فیلسوفان معتقدند که هر فرایند طبیعی و هر سیر تحولی در طبیعت، هدف خاصی را تعقیب می کند؟

فلاسفه ای که علاوه بر لوازم، "اصل علیت" به "عله العلل" معتقدند و برای مجموعه هستی یک علت حقیقی قائل اند.

۱۰۱- کدام دسته از فیلسوفان غایت‌مندی زنجیره‌ی حوادث را انکار می‌کنند؟ توضیح دهید. معمولاً به علل معتقد نیستند،

غایت‌مندی زنجیره‌ی حوادث را انکاری کنند و وجود برخی از فرایندهای تکاملی را در جهان امری اتفاقی به حساب می‌آورند که از پیش تعیین و پیش بینی نشده است.

۱۰۲- با توجه به سنخیت علت و معلول به سوال های زیر پاسخ دهید (شهریور ۹۸)

الف- اصل سنخیت علت و معلول به چه معناست؟

هر معلولی از هر علتی پدید نمی‌آید بلکه هر معلولی از علت خاصی صادر می‌شود (یا علت‌های خاص معلول‌های خاص دارند و هر معلولی نیز از علت خاص خود سرچشمه می‌گیرد).

ب- از این اصل چه نتیجه‌ای گرفته می‌شود؟

نظم و قانونمندی میان پدیده‌ها

@ جواب فعالیت‌ها و تمرینات درس ۴

پاسخ به پرسش‌های ص ۲۴

✓ از لحاظ فلسفی اول باید ببینیم امر اتفاقی و تصادفی و شانسی در جهان واقعیت دارد یا نه. یکی از کارکردها و فواید فلسفه بررسی و تشخیص و تمیز امور واقعی و موهوم است. اگر چیزی مانند اتفاق و شانسی واقعیت نداشته باشد، نمی‌توان رخدادها را به آن نسبت داد.

پرسش‌های ص ۲۵

الف) بی‌ربط بودن امور ب) اتفاقی بودن امور ج) بی‌نظمی و بی‌قاعدگی و بی‌قانونی و هرج و مرج که موجب شناخت‌ناپذیری، پیش‌بینی‌ناپذیری، محاسبه‌ناپذیری، بی‌برنامگی، رکود در امور عالم و زندگی انسان می‌شود.

★ ملاحظه تشریحی کتاب راهنمای معلم:

الف- اگر کسی اصل علت را انکار کند، نباید انتظار داشته باشد که با خوردن آب عطش او برطرف گردد

ب- اگر کسی اصل وجود بخشی علت به معلول را انکار کند، بدان معناست که در حقیقت تأثیری برای علت قائل نشده است و بودن علت برای او یکسان است و در واقع علت نقش واقعی در پیدایش معلول خود ندارد.

ج- اگر کسی اصل سوم (سنخیت) را نپذیرد، علاوه بر موارد بالا، نمی‌تواند هیچ حادثه‌ای را پیش‌بینی کند و نمی‌تواند از هر موجودی آثار و لوازم خاص آن را انتظار داشته باشد، و نمی‌داند که برای پیدا کردن علل حوادث، در کدام زمینه به جست‌وجو بپردازد و اصولاً چنین شخصی باید منکر رشته‌های تخصصی در علوم شود. زیرا شکل‌گیری دانش‌هایی مانند فیزیک، شیمی و زیست‌شناسی بدان معناست که میان پدیده‌های خاص روابط خاصی شکل می‌گیرد که ویژه آن پدیده‌هاست.

نتیجه دیدگاه نخست، هدفداری و احساس آرامش و نگرش مثبت به جهان و زندگی است و نتیجه دیدگاه دوم حیرانی و سرگردانی و احساس پوچی و افسردگی و اضطراب و دلهره در زندگی است. کسی که علت‌العلل و خدا را قبول دارد، می‌تواند برای جهان یک نقشه از پیش تعیین شده و یک هدف و غایت قائل شود، اما کسی که علت‌العلل را قبول ندارد نمی‌تواند برای جهان نقشه و هدف تعیین کند. کسی که برای جهان نقشه و هدف قائل است، می‌داند که حوادثی که در جهان خلقت رخ می‌دهد، اتفاقی نیست، بلکه برای آن است که در نهایت و پایان، به آن هدف نهایی منجر شود. اما کسی که جهان را دارای نقشه و هدف نمی‌داند حوادث را صرفاً اتفاقاتی می‌داند که به جایی نخواهد انجامید. در نتیجه، دو رفتار متفاوت از این دو نگرش به دست می‌آید. کسی که برای جهان نقشه و هدف قائل است، می‌کوشد آن هدف و نقشه را بشناسد و در مسیر آن نقشه و هدف عمل کند. اما کسی که جهان را هدفمند نمی‌داند، هرچه که به فکر خودش بیاید، آن را هدف قرار می‌دهد و یا اینکه نگاهی ناامیدانه و مأیوسانه به جهان پیدامی‌کند و به نیهیلیسم و پوچ‌گرایی می‌رسد.

۱- چهارمی (معنای صحیح اتفاق)

۲- نه خیر، و ناظر بر معنای سوم اتفاق است، یعنی حوادث بدون هدف و غایت. بدون قبول یک علت خالق حکیم و دارای علم، نمی‌توان این معنای از اتفاق را مردود دانست.

۳- ناظر به معنای دوم و سوم اتفاق است هرج و مرج، پوچی، نیست‌انگاری، حیرت، سرگردانی و دلهره و ...

ملاحظه تشریحی کتاب راهنمای معلم:

اگر کسی واقعاً و جداً هم این دو معنای اتفاق را بپذیرد، نمی‌تواند هیچ تصمیمی در طول روز بگیرد و هیچ هدفی را برای خود تعیین کند. چون انجام هر تصمیمی مبتنی بر قبول اصل سنخیت علت و معلول است و تعیین هر هدفی نیز مبتنی بر هدفمندی انسان و جهان می‌باشد.

۴- ناظر بر نفی اتفاق به معنای دوم است. مصرع گندم از گندم برآید جو ز جو بیان کننده اصل سنخیت در علت و معلول است و روشن می‌کند که هر چیزی از هر چیزی پدید نمی‌آید، بلکه از هر علت خاص، معلول خاص آن برآید. کتب معنای دوم. چون سنخیت علت و معلول را بیان می‌کند.

۵- ناظر بر نفی اتفاق به معنای سوم است. زیرا این ابیات مثنوی مولوی بیان کننده حرکات غایت‌مندان و هدفدار در جهان است و نشان می‌دهد که گیاهان و حیوانات و انسان‌ها به صورت اتفاقی پدید نیامده‌اند بلکه هر یک از این موجودات حلقه‌ای از حلقه‌های نظام خلقت و تکمیل کننده یکدیگر هستند.

از مکافات عمل غافل مشو گندم از گندم برآید جو ز جو (مولوی)

با آن که خداوند رحیم است و کریم گندم نهدد بار چو جو می‌کاری (مولوی)

دهقان سالخورده چه خوش گفت با پسر کای نور چشم من به جز از کشته ندروی (حافظ) {